

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ

ΑΝΙΚΗΤΟΙ ΗΤΤΗΜΕΝΟΙ

Για μια Ελληνική Άνοιξη
μετά από ατελείωτους
μνημονιακούς χειμώνες

THE SUNDAY TIMES BESTSELLER

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ

ΑΝΙΚΗΤΟΙ ΗΤΤΗΜΕΝΟΙ

Για μια ελληνική άνοιξη μετά από
ατελείωτους μνημονιακούς χειμώνες

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΠΕΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
Πρόλογος της ελληνικής έκδοσης	19
1. Εισαγωγή.....	33
2. Μνημονιστάν.....	52
3. Χρεοκοπημένη διαπλοκή, δειλές απειλές, διστακτική ελπίδα.....	105
4. Αρόδο.....	154
5. Οργισμένοι με του φωτός το σβήσιμο	198
6. Ξεκίνημα... ..	248
7. Ελπιδοφόρος Φεβρουάριος	300
8. Η φρενίτιδα πριν από την καταιγίδα	363
9. Μικρός, βάναυσα ανατραπείς, θρίαμβος	407
10. Οι μάσκες έπεσαν.....	462
11. Το κουτσούρεμα μιας Άνοιξης	498
12. Η σαγήνη της κυρίας Μέρκελ	539
13. Εντολή πρωθυπουργού	572
14. Ο μήνας ο σκληρός	607
15. Τέλος Άνοιξης	650
16. Ενήλικες στο δωμάτιο.....	695
17. Ανίκητοι πτημένοι	732
Επίλογος.....	789
Σημειώσεις.....	805

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το αμέσως προηγούμενο βιβλίο μου, *Η Αρπαγή της Ευρώπης*, ανέλυε τις φυγόκεντρες οικονομικές δυνάμεις που, εδώ και χρόνια, αποδομούν την Ευρώπη και της στερούν την ηθική και πολιτική αίγλη που κάποτε είχε. Καθώς ολοκλήρωνα εκείνο το βιβλίο, στις αρχές του 2015, βρέθηκα ξαφνικά μέσα στη δίνη, μέσα στην κοιλιά του κτήνους, που έως τότε ανέλυα.

Αποδεχόμενος τη θέση του υπουργού Οικονομικών της πτωχευμένης χώρας μας σε μια ιστορική συγκυρία που επέβαλλε την ολομέτωπη σύγκρουση με τους δανειστές της, τους ισχυρότερους οργανισμούς και κυβερνήσεις του κόσμου, βρέθηκα στη θέση τόσο του δρώντος όσο και του παρατηρητή ενός δράματος που θα οδηγούσε είτε στη λύτρωση είτε στην εδραίωση της παγίδευσης της Ελλάδας, αλλά και ολόκληρης της ηπείρου μας, σε μια δίνη από την οποία η απόδραση θα αργήσει δεκαετίες.

Από στενή οπτική γωνία, το βιβλίο τούτο φαντάζει ως η αφήγηση μιας ήττας που προαναγγέλλει κι άλλα δεινά για την πτωχευμένη Ελλάδα και την αποδομούμενη Ευρώπη. Ακόμα πιο στενή θα ήταν η αντιμετώπισή της ως της ιστορίας ενός πανεπιστημιακού που έγινε υπουργός για μερικούς μήνες προτού αποφασίσει να παραιτηθεί δημοσιοποιώντας όσα έζησε κλεισμένων των θυρών. Ή ως ενός χρονικού συναρπαστικών συζητήσεων με ανθρώπους που καθορίζουν τις τύχες μας ως χώρας αλλά και ως ηπείρου, π.χ. τον Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, την

Κριστίν Λαγκάρντ, τον Μάριο Ντράγκι, τον Εμμανουέλ Μακρόν, τον Μπαράκ Ομπάμα. Ή ως μιας αφήγησης του τι συνέβη όταν μια ωραία άνοιξη ένας μικρός, ταλαιπωρημένος λαός τα έβαλε με τους Γολιάθ της Ευρώπης σε μια απέλπιδα προσπάθεια να αποδράσει από τη χρεοδουλοπαροικία που του είχαν επιβάλει πέντε χρόνια πριν.

Αν και όλοι αυτοί οι χαρακτηρισμοί του βιβλίου έχουν βάση, κανείς τους δεν καταφέρνει να αποτυπώσει ούτε τη σημασία της ιστορίας αυτής ούτε το κίνητρο που με ώθησε να την καταγράψω. Τα γεγονότα που περιγράφει το βιβλίο δρομολόγησαν συγκλονιστικές εξελίξεις για όλη την Ευρώπη, αλλά και για την απέναντι όχθη του Ατλαντικού. Επιπλέον, η ήττα μας μπορεί να ήταν αδιαμφισβήτητη, αλλά η Ελληνική Άνοιξη, όπως πολλοί προοδευτικοί άνθρωποι εκτός Ελλάδας θυμούνται τα γεγονότα του πρώτου εξαμήνου του 2015, παραμένει ζωντανή και, συνεπώς, ανίκητη – τουλάχιστον προς το παρόν. Με άλλα λόγια, η ιστορία που το βιβλίο αυτό καταγράφει είναι τόσο οικουμενική όσο και εν εξελίξει.

Για τον αναγνώστη που ξέχασε την πανευρωπαϊκή σημασία του δικού μας 2015, να θυμίσω μια σημαδιακή σκηνή: Ήταν 13 Ιουλίου. Λεπτά της ώρας μετά τη συνθηκολόγηση του Έλληνα πρωθυπουργού στις Βρυξέλλες, την οποία ο ίδιος χαρακτήρισε «πραξικόπημα», ο συντηρητικός Ισπανός πρωθυπουργός παρουσιάστηκε στις κάμερες των τηλεοράσεων της χώρας του κρατώντας στο χέρι το κείμενο συνθηκολόγησης λέγοντας στον ισπανικό λαό: «Αυτό να περιμένει όποιος υποστηρίζει τον Σύριζα της Ισπανίας». Από εκείνη τη μέρα η εκλογική δυναμική των Ποδέμος, στους οποίους αναφερόταν, συρρικνώθηκε και το ισπανικό κατεστημένο ανακουφίστηκε. Όμως στο μεταξύ απδιασμένοι οπαδοί του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας παρακολουθούσαν στις δικές τους τηλεοράσεις τη βαναυσότητα με την οποία η ΕΕ συνέτριβε την έννοια της δημοκρατίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο, ξεκινώντας με την Ελλάδα, με σκοπό να τρομοκρατηθούν οι ψηφοφόροι της Ισπανίας, της Πορτογαλίας, της Ιρλανδίας, της Ιταλίας και, εν τέλει, της Γαλλίας. Έτσι, την 23η Ιουνίου 2016, προοδευτικοί Βρετανοί ψήφισαν υπέρ της εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ, προσθέτοντας τις ψήφους τους σε εκείνες των αντιευρωπαϊκών ξενοφοβικών Βρετανών, παγιώνοντας

τη διαφορά υπέρ του Brexit. Το Brexit, με τη σειρά του, ενίσχυσε τον Τραμπ στην άλλη μεριά του Ατλαντικού. Με την εκλογή του Τραμπ φύσηξε ούριος άνεμος στα πανιά των ξενοφοβικών εθνικιστικών δυνάμεων σε όλη την Ευρώπη. Στο μεταξύ ο Βλαντιμίρ Πούτιν παρατηρούσε χαμογελαστός, τρίβοντας τα μάτια του, τον τρόπο με τον οποίο η «Δύση» αυτοϋπονομευόταν με σθένος περισσό!

Η ιστορία λοιπόν τούτου του βιβλίου ρίχνει φως όχι μόνο στο τι συνέβη στη μικρή και καταπονημένη Ελλάδα αλλά και στα αίτια και τις διαδικασίες που μεταλλάσσουν την Ευρώπη, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Καθώς το λεγόμενο «φιλελεύθερο κατεστημένο» διαμαρτύρεται για τα ψέματα του Τραμπ και των εθνικολαϊκιστών που υποστηρίζουν ένα Brexit... σε κάθε χώρα, έχει σημασία να μην ξεχνάμε πως, εν έτει 2015, το ίδιο «φιλελεύθερο κατεστημένο» ήταν εκείνο που εξαπέλυε μια αδυσώπητη καμπάνια «αντιστροφής της αλήθειας» και δολοφονίας της υπόστασης και του χαρακτήρα εκπροσώπων μιας φιλοευρωπαϊκής, δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης σε μια μικρή χώρα της Ευρώπης.

Ακόμα όμως και αυτή η χρήσιμη όψη του βιβλίου αποτυγχάνει να συλλάβει το βαθύτερο κίνητρο που με ώθησε να το γράψω. Ένιωσα την ακαταμάχητη ανάγκη να καταπιαστώ με το κείμενο που ακολουθεί όταν, πίσω και πάνω από τα συγκεκριμένα γεγονότα που βίωσα, αναγνώρισα μια ιστορία διαχρονική και παγκόσμια. Μια ακολουθία γεγονότων με σημασία που υπερέβαινε τα στενά όρια των συμβάντων εντός της ελληνικής κυβέρνησης, των Eurogroup, των συσκέψεων και των διασκέψεων που ακολουθούσαν η μία την άλλη ακατάπαυστα. Ένα δράμα το οποίο λαμβάνει χώρα όταν κανονικοί άνθρωποι εγκλωβίζονται στη δίνη σκληρών διαδικασιών που γεννούν αόρατα, απάνθρωπα, αμείλικτα δυναμικά συστήματα εξουσίας.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο στο βιβλίο μου δεν υπάρχουν «καλοί» και «κακοί». Αντ' αυτών, υπάρχουν «κανονικοί» άνθρωποι που κάνουν ό,τι καλύτερο μπορεί ο καθένας, με βάση την προσωπική τους οπτική των πραγμάτων, υπό συνθήκες τις οποίες όμως δεν επιλέγουν οι ίδιοι. Όσους συνάντησα, και στους οποίους αναφέρομαι στο βιβλίο, θεωρούσαν ότι έκαναν ό,τι μπορούσαν εντός των περιορισμών που αντιμετώπιζαν, όμως, συλλογικά, οι πράξεις τους οδηγούσαν μια ολό-

κληρη ήπειρο βαθύτερα στο αδιέξοδο όπου ενδυναμώνονται η απελπισία και η διάλυση. Αυτή δεν είναι όμως η πεμπτουσία ενός αυθεντικού δράματος; Αυτό δεν είναι το χαρακτηριστικό των τραγωδιών του Σοφοκλή και του Σαίξπηρ, που μιλούν ακόμα στην ψυχή και στον νου μας, αν και τα γεγονότα στα οποία βασίζονται έπαψαν να είναι επίκαιρα αιώνες τώρα;

Κάποια στιγμή η Κριστίν Λαγκάρντ, γενική διευθύντρια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, ενοχλημένη από την καθυστέρηση με την οποία η δική μας πλευρά υποχωρούσε, σχολίασε ότι για να επέλθει συμφωνία χρειαζόνταν «ενήλικες στην αίθουσα». Δίκιο είχε. Υπήρχε πράγματι απουσία ενηλίκων σε πολλές από τις αίθουσες όπου εκτυλισσόταν το δράμα. Όσοι βρίσκονταν σε αυτές ήταν άνθρωποι δύο κατηγοριών: Άνθρωποι αλγοριθμικοί, μπανάλ, γκρι. Και κάποιοι, ελάχιστοι, συναρπαστικοί και τραγικοί συνάμα. Οι μπανάλ ήταν εκεί δουλεύοντας σαν ρομπότ, τσεκάροντας τα κουτάκια στις λίστες που είχαν προετοιμάσει τα αφεντικά τους. Σε κάποιες περιπτώσεις τα αφεντικά τους –πολιτικοί όπως ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε και γραφειοκράτες όπως η Κριστίν Λαγκάρντ ή ο Μάριο Ντράγκι– διέφεραν: διέθεταν τη δυνατότητα να στοχαστούν τον ρόλο τους στο εκτυλισσόμενο δράμα και να προβούν σε διάλογο με τον εαυτό τους. Αυτό τους έκανε συναρπαστικά επιρρεπείς στην αυτοεκπληρούμενη προφητεία όπου θεμελιώνεται κάθε αυθεντική τραγωδία.

Πραγματικά, παρατηρώντας κανείς τους εκπροσώπους των δανειστών μας εν δράσει ήταν σαν να παρακολουθεί μια έκδοση του *Μακμπέθ* στη χώρα του Οιδίποδα. Όπως ο πατέρας του Οιδίποδα, ο βασιλιάς Λάιος της Θήβας, άθελά του δημιούργησε τις συνθήκες της δολοφονίας του ακριβώς επειδή πίστεψε την προφητεία ότι θα έπεφτε θύμα του γιου του, έτσι και οι εξυπνότεροι και πιο ισχυροί δρώντες του δράματός μας απεργάζονταν τη δική τους απαξίωση επειδή είχαν πιστέψει την προφητεία που την προανήγγελλε. Γνώστες του πόσο εύκολα μπορούσε να γλιστρήσει η εξουσία σαν άμμος μέσα από τα δάχτυλα των χεριών τους, οι δανειστές της Ελλάδας συχνά αφοπλίζονταν από την ανασφάλειά τους. Φοβούμενοι ότι η ακήρυκτη πτώχευση της Ελλάδας θα τους κόστιζε την εξουσία τους, επέμεναν στην εφαρμογή πολιτικών που στα-

διακά υπονόμειαν τον πολιτικό τους έλεγχο, όχι μόνον επί της Ελλάδας αλλά και επί της Ευρώπης στο σύνολό της.

Σ' ένα σημείο, προς τα τέλη Ιουνίου του 2015, όπως ο Μακμπέθ, νιώθοντας την ισχύ τους να μετατρέπεται σε ανυπόφορη αδυναμία, αισθάνθηκαν την ανάγκη να κάνουν ό,τι χειρότερο μπορούσαν. Υπήρξαν στιγμές που σχεδόν τους άκουγες να λένε:

Είμαι στο αίμα
τόσο βαθιά βουτηγμένος που αν σταματήσω τώρα
η επιστροφή θα είναι ακόμα πιο δύσκολη.

Μακμπέθ, Σκηνή III, iv

Καμία αφήγηση ενός τέτοιου βίαιου δράματος, από έναν εκ των πρωταγωνιστών, δεν μπορεί βέβαια να διαφύγει τη μεροληψία ή την επιθυμία της δικαίωσης. Όμως, στην προσπάθειά μου να είμαι όσο πιο δίκαιος και αμερόληπτος γινόταν, πάσχισα να διακρίνω τις πράξεις αντιπάλων και συντρόφων μέσα από το πρίσμα του αυθεντικού αρχαιοελληνικού ή σαιξπηρικού δράματος, όπου τους διάφορους χαρακτήρες, ανθρώπους ούτε καλούς ούτε κακούς, τους υπερβαίνουν τα μη ηθελημένα αποτελέσματα των πράξεών τους αλλά και των πεποιθήσεων που τις καθοδηγούσαν. Υποψιάζομαι ότι τα κατάφερα καλύτερα στην περίπτωση χαρακτήρων τους οποίους βρήκα συναρπαστικούς και λιγότερο καλά με εκείνους των οποίων η ρηχότητα μούδιαζε τις αισθήσεις μου. Είναι κάτι για το οποίο δε θα ζητήσω συγγνώμη, καθώς, διαφορετικά, η ακρίβεια της ιστορίας που παραθέτω θα χώλαινε.

Περί πηγών και αναφορών

Σ' ένα βιβλίο όπου τόσο πολλά εξαρτώνται από το «τι είπε ποιος σε ποιον και πότε» κατέβαλα κάθε προσπάθεια να διασφαλίσω την ακρίβεια των αναφορών στα λεγόμενα των πρωταγωνιστών. Για τον σκοπό αυτό κατέφυγα σε διαλόγους ηχογραφημένους με το κινητό μου (από τα Eurogroup και κάποιες επίσημες συναντήσεις εκτός Ελλάδας με τους δανειστές), σε τηλεφωνικούς διαλόγους μου τους οποίους βιντε-

οσκοπούσε η Δανάη Στράτου τις μεταμεσονύκτιες ώρες στο σπίτι μας και σε χειρόγραφες σημειώσεις που κρατούσα τον καιρό εκείνο μετά από συνομιλίες, συσκέψεις κτλ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπου οι διάλογοι αναπαράγονται στη βάση αρχειακού υλικού, χρησιμοποιώ εισαγωγικά. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις όπου βασίζομαι στη μνήμη μου, προφανώς παραφράζοντας, δε χρησιμοποιώ εισαγωγικά. Παράλληλα, όπου ήταν δυνατόν, προσπάθησα να επιβεβαιώσω όσα ειπώθηκαν χρησιμοποιώντας τις μαρτυρίες παρισταμένων.

Επειδή έχουν γραφτεί πολλά κυήματα της φαντασίας των ελληνικών μέσων μαζικής αποβλάκωσης, τα οποία δυστυχώς έχουν καταφέρει να διαβρώσουν τον δημόσιο διάλογο ως «αλήθειες», να ξεκαθαρίσω ότι οι φημισμένες μου ηχογραφήσεις αφορούν μόνον επίσημες συνομιλίες με εκπροσώπους των δανειστών εκτός Ελλάδας – ποτέ συνομιλίες με συντρόφους, συναδέλφους ή άλλους Έλληνες συνδιαμορφωτές των γεγονότων.

Όσον αφορά τη γλώσσα, προφανώς οι διάλογοι με μη Έλληνες γίνονταν στα αγγλικά. Η μετάφρασή τους σε αυτό βιβλίο είναι δική μου. Όμως ο αναγνώστης που θέλει να δει το αρχικό κείμενο στα αγγλικά δεν έχει παρά να συμβουλευτεί την αγγλική έκδοση του παρόντος: *Adults in the Room: My Battle With Europe's Deep Establishment* (Λονδίνο: The Bodley Head, Μάιος 2017). Οι μοναδικές συνομιλίες που δεν έγιναν ούτε στα αγγλικά ούτε στα ελληνικά ήταν με τον Γάλλο υπουργό Οικονομικών Μισέλ Σαπέν, τον μοναδικό υπουργό στο Eurogroup που δε μιλούσε αγγλικά. Οι μεταξύ μας επίσημοι διάλογοι διεξάγονταν μέσω διερμηνέων ενώ στους ανεπίσημους διαλόγους μας εκείνος μιλούσε γαλλικά κι εγώ αγγλικά (και οι δυο μας κατανοούσαμε αλλήλους σε ικανοποιητικό βαθμό για να είναι δυνατό κάτι τέτοιο). Οι διάλογοι αυτοί καταγράφηκαν χειρόγραφα στα αγγλικά.

Σε κάθε περίπτωση, οι αναφορές μου στο «τι είπε ποιος σε ποιον και πότε» περιορίζονται αυστηρά σε διαλόγους των οποίων η δημοσιοποίηση, κατά την κρίση μου, εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον στον βαθμό που αφορούν σημαντικές πολιτικές αποφάσεις οι οποίες άγγιξαν, και θα αγγίζουν για καιρό, τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων. Όλοι οι άλλοι διάλογοι αποκλείστηκαν από τις επόμενες σελίδες, ακόμα και εκείνοι που παρουσίαζαν δημοσιογραφικό ενδιαφέρον.

Ευχαριστίες

Αν επιχειρούσα να ευχαριστήσω όσους αξίζουν ευχαριστίες για ένα βιβλίο όπως αυτό, και για τη συμπαράστασή τους κατά τη διάρκεια των γεγονότων που εξιστορεί, θα έπρεπε να προσθέσω πάμπολλες επιπλέον σελίδες σ' έναν ήδη ογκώδη τόμο. Ελπίζοντας ότι γνωρίζουν την ευγνωμοσύνη που νιώθω, θα περιοριστώ σε εκείνους που δούλεψαν ακατάπαυστα για να παραχθεί το βιβλίο. Αρχίζω από τον Will Hammond, του εκδοτικού οίκου Penguin, με τον οποίο δουλέψαμε σκληρά μαζί ώστε να ολοκληρωθεί το βιβλίο στην ώρα του αλλά και να αφήσει το σημάδι του στον δημόσιο διάλογο στη Βρετανία. Συνεχίζω με την Έλενα Πατάκη, που έφερε το βιβλίο στην Ελλάδα με μοναδική προσήλωση, καθώς και με τους Πέτρο Γεωργίου, Μαρία Χρίστου και Αλέξανδρο Βαφειάδη που βοήθησαν να μεταφραστεί από τα αγγλικά και μάλιστα υπό ασφυκτική πίεση χρόνου. Τέλος, θα ήταν απαραίδεκτο να μην κλείσω την παράγραφο των ευχαριστιών με ένα απέραντο ευχαριστώ στους «ανίκητους ηττημένους» αυτής της χώρας, αλλά και πέραν των ελληνικών συνόρων. Στους ηρωικούς εκείνους ανθρώπους που κάνουν τη διαφορά και που κρατούν την ελπίδα ζωντανή ακόμα και όταν δεν καταφέρνουν να είναι αισιόδοξοι.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Η στρατηγική, οι προοπτικές και το κόστος της «Ελληνικής Άνοιξης» υπό τη σκιά του Grexit

Μετά το πραξικόπημα του Ιουλίου του 2015, όπως αποκάλεσε ο ίδιος ο Αλέξης Τσίπρας την επιβολή του 3ου μνημονίου, οι νικητές προσπάθησαν να ξαναγράψουν την ιστορία εκείνης της Άνοιξης. Βασικός στόχος τους να δηλητηριάσουν την κοινή γνώμη με *δύο γιγαντιαία ψεύδη*, η διαρκής επανάληψη των οποίων στοχεύει στην ανάδειξή τους σε αδιαμφισβήτητες αλήθειες:

- Η Ελληνική Άνοιξη ήταν καταδικασμένη στη συνθηκολόγηση, καθώς δεν ήταν παρά μια αυταπάτη ενός ευκολόπιστου λαού (και του νεαρού πρωθυπουργού του) που παραπλανήθηκε από «τύπους σαν τον Βαρουφάκη», έτοιμους να παίξουν τη χώρα, και την ευρωπαϊκή της «πορεία», στα ζάρια, και παραλίγο να τη «χάσουν».
- Η Ελληνική Άνοιξη (η «περήφανη διαπραγμάτευση», όπως την αποκαλούν περιπαικτικά) κόστισε δεκάδες δισεκατομμύρια στην ελληνική οικονομία ακυρώνοντας παράλληλα την ανάκαμψη που είχε αρχίσει το 2014. [Σημ.: Το πόσα δισεκατομμύρια κόστισε εξαρτάται από το αν ακούς τον Γιάννη Στουρνάρα, τον Κλάους Ρέγκλινγκ ή τον Χέρμαν φαν Ρομπέι. Η κολοκυθιά καλά κρατεί.]

Αν και τα δύο αυτά ψεύδη αποδομούνται μεθοδικά στα κεφάλαια που ακολουθούν, σκέφτηκα ότι καλό είναι να ακυρωθούν εξ αρχής και με συνοπτικές διαδικασίες εδώ, στον πρόλογο του βιβλίου, ώστε να μη μαγαρίζουν την εξιστόρηση συναρπαστικών γεγονότων. Εξού και ο πρόλογος τούτος, που γράφτηκε ειδικά για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό, το οποίο από το 2015 βομβαρδίζεται συστηματικά με τα δύο αυτά ψεύδη.

Ήταν μάταιη η αντίσταση στην τρόικα;

Η Ελλάδα, από τη στιγμή που το κράτος πτώχευσε το 2010, ήταν αντιμετώπιση με τρεις πιθανές καταστάσεις: Πρώτον, τη **χρεοδουλοπαροικία**, στο πλαίσιο της οποίας ζούμε από τότε υπό τον ζυγό μη βιώσιμων δανείων, μόνιμης λιτότητας και δίνης ύφεσης-χρέους. Δεύτερον, ένα **Grexit**, που θα ερχόταν είτε εξ ατυχήματος είτε λόγω πολιτικής απόφασης των δανειστών ή των Αθηνών. Τρίτον, μια **βιώσιμη συμφωνία**, βασισμένη στην αναδιάρθρωση του χρέους, εντός του ευρώ. Το εάν η αντίσταση της Άνοιξης του 2015 ήταν μάταιη ή όχι εξαρτιόταν από το εάν θεωρούσαμε την εκπαραθύρωση από το ευρώ χειρότερη προοπτική από τη μονιμοποίηση της χρεοδουλοπαροικίας μέσω 3ου μνημονίου.

Το λαϊκό αίτημα δεν ήταν ποτέ η έξοδος από την ευρωζώνη (Grexit). Τον Γενάρη του 2015 το εκλογικό σώμα μάς έδωσε εντολή να διαπραγματευτούμε μια βιώσιμη συμφωνία βασισμένη στην αναδιάρθρωση του χρέους, εντός του ευρώ. Αλλά, θα πει σωστά κάποιος: «Αυτό το ήθελαν και οι κυβερνήσεις του μνημονιακού τόξου (Παπανδρέου-Παπαδήμου-Σαμαρά). Εσείς γιατί θα καταφέρνατε κάτι καλύτερο; Επειδή δε φορούσατε γραβάτα;»

Ο λόγος για τον οποίο οι μνημονιακές κυβερνήσεις δεν είχαν καμία ελπίδα να εξασφαλίσουν τη βιώσιμη συμφωνία είναι ότι εξόρκιζαν το Grexit και προέκριναν αντ' αυτού, και χωρίς δεύτερη συζήτηση, την παραμονή της χώρας σε καθεστώς μόνιμης χρεοδουλοπαροικίας. Γνωρίζοντας ότι, αντιμέτωποι με το Grexit θα έλεγαν «ναι σε όλα», οι δανειστές (οι οποίοι, για λόγους που θα εξηγηθούν σε επόμενα κεφάλαια, δεν ήθελαν τη βιώσιμη συμφωνία) δεν είχαν παρά να σπρώξουν τις

μνημονιακές κυβερνήσεις μας στα πρόθυρα του Grexit ώστε να αντηχήσει το «ναι σε όλα» στην ολομέλεια και στους διαδρόμους της Βουλής μας.

Ακριβώς γι' αυτό τον λόγο, από την πρώτη μέρα που συνάντησα τον Αλέξη Τσίπρα, το μήνυμά μου ήταν ότι, για να αξίζει τον κόπο να πάρει τα κλειδιά του Μαξίμου, έπρεπε να φοβάται τη μονιμοποίηση της χρεοδουλοπαροικίας μας (δηλαδή το 3ο μνημόνιο) περισσότερο απ' ό,τι φοβόταν το Grexit: Μόνο έτσι υπήρχαν πιθανότητες για την πολυπόθητη βιώσιμη συμφωνία *χωρίς* Grexit! Μόνο έτσι δε θα μπλόφαρε λέγοντας στους δανειστές ότι τα μνημόνια τελείωσαν. Γιατί; Επειδή αν πραγματικά προτιμάς το Grexit από το 3ο μνημόνιο, δεν είναι μπλόφα να λες ότι, βρέξει χιονίσει, δεν υπογράφεις 3ο μνημόνιο! Κι οι δανειστές; Θα ενέδιδαν ποτέ στην απαίτηση για σοβαρή και έγκαιρη αναδιάρθρωση του χρέους (προαπαιτούμενο για βιώσιμη συμφωνία); Ναι, εφόσον ταυτόχρονα:

- (α) γνώριζαν ότι, αντιμέτωποι με το δίλημμα Grexit ή συνθηκολόγηση (και αποδοχή της χρεοδουλοπαροικίας), εμείς *προτιμούσαμε* το Grexit·
- (β) έκριναν ότι ένα Grexit θα τους κόστιζε τελικά (σε οικονομικούς και πολιτικούς όρους) πιο πολύ από το να ενδώσουν στη σοβαρή και έγκαιρη αναδιάρθρωση του χρέους την οποία απαιτούσε η επιθυμητή βιώσιμη συμφωνία.

Συνοπτικά, στη Μνημονιακή Ελλάδα υπήρχαν τρεις βασικές απόψεις-θέσεις – τις οποίες αποτυπώνει ο πιο κάτω πίνακας:

- (α) Η πεποίθηση του μνημονιακού τόξου ότι η παραμονή στο ευρώ άξιζε τα ισόβια στη φυλακή οφειλετών στην οποία μας έβαλε η τρoικα.
- (β) Η πεποίθηση των θιασωτών της δραχμής ότι βιώσιμη συμφωνία εντός ευρώ δεν μπορεί να υπάρξει και, συνεπώς, το Grexit είναι η μόνη εναλλακτική στη χρεοδουλοπαροικία.
- (γ) Η μεσαία οδός που (νόμισα ότι) ήταν κοινός τόπος μου με τον Αλέ-

ξη Τσίπρα και την ηγετική ομάδα του Σύριζα, και η οποία μπορούσε να μας οδηγήσει σε βιώσιμη συμφωνία εντός της ευρωζώνης εφόσον εμείς θεωρούσαμε ό,τι χειρότερο το 3ο μνημόνιο και οι δανειστές φοβόντουσαν πιο πολύ το περίπου 1 τρισ. ευρώ που θα κόστιζε το Grexit¹ απ' ό,τι το πολιτικό κόστος του «να τα βρουν» με μια ελληνική κυβέρνηση της Αριστεράς.

	Προτιμήσεις μνημονιακού τόξου²	Συμφωνημένες προτιμήσεις μας	Προτιμήσεις θιασωτών Grexit
<i>1η προτίμηση – βέλτιστο αποτέλεσμα</i>	Βιώσιμη συμφωνία εντός ευρώ	Βιώσιμη συμφωνία εντός ευρώ	Grexit
<i>2η προτίμηση – κακό αποτέλεσμα</i>	Χρεοδουλοπαροικία εντός ευρώ	Grexit	-----
<i>3η προτίμηση – χειρίστο αποτέλεσμα</i>	Grexit	Χρεοδουλοπαροικία εντός ευρώ	Χρεοδουλοπαροικία εντός ευρώ
ΠΡΟΒΛΕΨΙΜΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ	Χρεοδουλοπαροικία εντός ευρώ	Βιώσιμη συμφωνία εντός ευρώ ή Grexit	Grexit

Ιδού λοιπόν το κλειδί της ερώτησης: «Ήταν μάταιη η διαπραγμάτευση;» Εφόσον προτιμούσαμε το Grexit από το 3ο μνημόνιο, όχι, δεν ήταν

1. Το άμεσο κόστος για ΕΕ, ΔΝΤ, ΕΚΤ ανέρχεται στα περίπου 700 δισ. ευρώ αθετημένων αποπληρωμών: ελληνικό δημόσιο χρέος, TARGET2, υποχρεώσεις των ελληνικών τραπεζών απέναντι στην ΕΚΤ, οφειλές των ελληνικών τραπεζών σε ξένους δανειστές, δάνεια ελληνικών εταιρειών και νοικοκυριών από ξένους δανειστές. Όλα αυτά τα δάνεια σε ευρώ θα ήταν, προφανώς, αδύνατον να αποπληρωθούν σε ευρώ μετά την έξοδο της χώρας από το ευρώ. Επιπλέον, υπολογίζεται ότι, λόγω των λεγόμενων cross defaults (των στάσεων πληρωμών ξένων εταιρειών ή οργανισμών προς άλλες ξένες εταιρείες ή οργανισμούς λόγω της αθέτησης αποπληρωμών από Έλληνες οφειλέτες), τουλάχιστον 300 δισ. επιπλέον πρέπει να προστεθούν στο κόστος της ΕΕ από ένα Grexit. Σύνολο: περί το 1 τρισ. ευρώ!

2. Αν και, κάποιες στιγμές, κάποιοι του μνημονιακού τόξου συμπεριφέρονται σαν να ποθούν τη συνέχιση της χρεοδουλοπαροικίας.

μάταιν. Αυτός άλλωστε ήταν ο λόγος για τον οποίο το σύνθημα με το οποίο κερδίσαμε τις εκλογές του Γενάρη 2015 ήταν: «Συμφωνία βιώσιμη μέσα στο ευρώ, αλλά όχι όλα για το ευρώ!» Κατεβήκαμε στις εκλογές (τουλάχιστον έτσι νόμισα) αποφασισμένοι να καταδείξουμε στους δανειστές την ειλικρινή μας διάθεση να κάνουμε τα πάντα για την επίτευξη έντιμης επίλυσης του ελληνικού ζητήματος διαμηνύοντάς τους, παράλληλα, ότι –ενώ σε καμία περίπτωση δεν απειλούμε με Grexit– ήμασταν έτοιμοι, ακόμα κι εάν εκείνοι μας απειλούσαν με Grexit, να απαντήσουμε σε επιθετικές τους κινήσεις (π.χ. κλεισίματος των ελληνικών τραπεζών) με ανάλογα και εύλογα αντίποινα (κούρεμα ομολόγων SMP της ΕΚΤ, ενεργοποίηση παράλληλου συστήματος πληρωμών κτλ. – βλ. κεφάλαιο 4).

Δυστυχώς, μετά την ήττα και τη συνθηκολόγηση, ακούμε και διαβάζουμε καλοπροαίρετους σχολιαστές, ακόμα και πολλούς που διάκινται επικριτικά απέναντι στην επιλογή Τσίπρα να ενδώσει στην τρόικα, και να αποκαλέσει την Ελληνική Άνοιξη «αυταπάτη», οι οποίοι αναρωτιούνται: «Και τι να έκανε όταν κατάλαβε ότι ο εχθρός [σημ.: εννοούν τον κ. Σόιμπλε] επιζητούσε την εφαρμογή της απειλής μας, του Grexit; Να αποδεχόταν την καταστροφή που θα έφερνε το Grexit; Να συνέχιζε να μπλοφάρει με τους δανειστές, όπως ο Βαρουφάκης;» Δυστυχώς, η ήττα φαίνεται πως έφερε αμνησία ως προς το διακύβευμα της Άνοιξης, τους στόχους και τα μέσα μας.

Πολύ πριν κερδίσουμε τις εκλογές, προειδοποιούσα τον Αλέξη να μη διανοηθεί καν να μπλοφάρει απειλώντας μ’ ένα Grexit το οποίο δεν είχε σκοπό να εφαρμόσει. Είχα μάλιστα γίνει και δυσάρεστος, καθώς, από το 2012, επέμενα ότι, την επομένη των εκλογών που θα κέρδιζε, θα ερχόταν αντιμέτωπος με μια τρόικα που θα τον έσπρωχνε τεχνηέντως στο χείλος του Grexit, ώστε να διαπιστώσουν οι δανειστές αν εννοούσε αυτά που έλεγε. Πρόσθετα μάλιστα ότι η βιωσιμότητα της Ελλάδας εντός του ευρώ απαιτούσε από εκείνον, εκείνη τη στιγμή, να προτιμήσει το επαπειλούμενο Grexit από τη συνθηκολόγηση. Μόνον τότε μπορεί να υποχωρούσαν, δίνοντας στη χώρα τις ανάσες που χρειαζόταν, και άξιζε, εντός της ευρωζώνης.

Είχα δίκιο όμως, το 2012, ή το 2015, ότι η βίαιη έξωσή μας από το

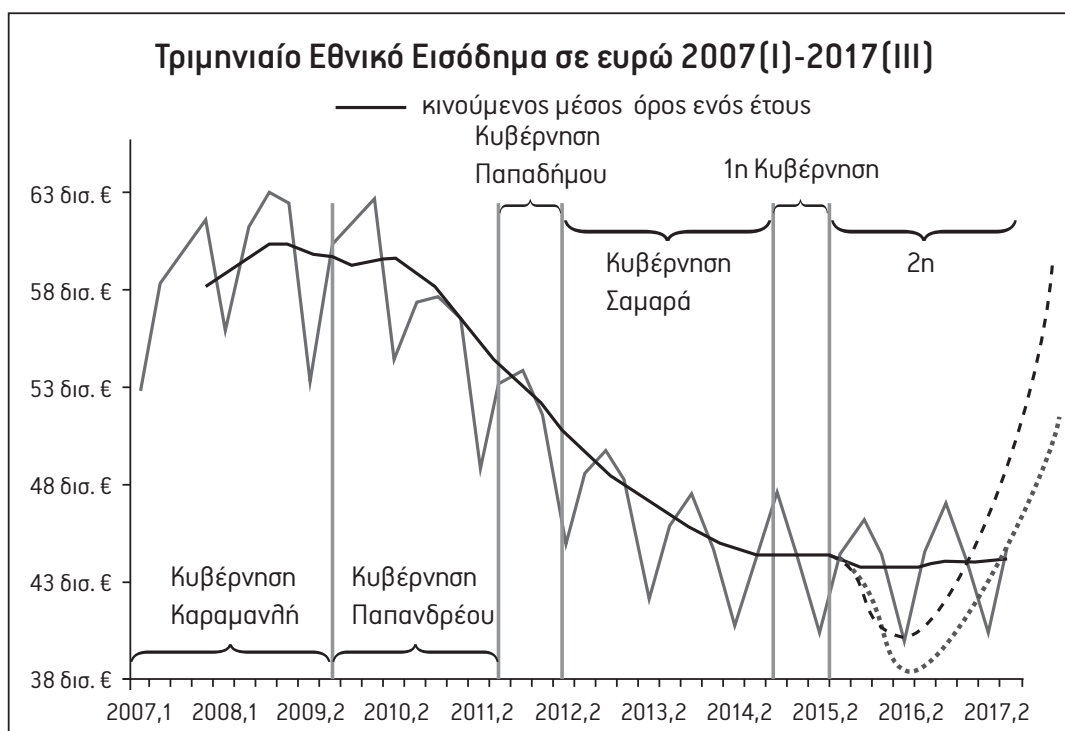
ευρώ ήταν, παρά το τεράστιο κόστος της, προτιμότερη από τη συνέχιση των μνημονίων και του καθεστώτος χρεοδουλοπαροικίας που αυτά μας επιβάλλουν;

Το σχετικό κόστος του Grexit

Το μέγα λοιπόν ερώτημα ήταν, και παραμένει, το εξής: Τι θα ήταν καλύτερο τον Ιούλιο του 2015; Ένα Grexit, το οποίο δε θέλαμε; Ή το 3ο μνημόνιο, εναντίον του οποίου εξεγερθήκαμε; Η απάντηση απλή: Το Grexit! Ναι, το κόστος θα ήταν μεγάλο. Το 2012 είχα μάλιστα χρησιμοποιήσει ακραίες εκφράσεις, λέγοντας ότι ένα Grexit θα μας πήγαινε πίσω στη νεολιθική εποχή. Όμως και τότε επέμενα: Αν δεν ήμασταν διατεθειμένοι να πούμε «όχι» σε νέα μνημονιακά δάνεια, ακόμα και υπό την απειλή του Grexit, η τρόικα θα συνέτριβε τη χώρα αφήνοντάς την εκτεθειμένη σε ένα μελλοντικό Grexit το οποίο θα ερχόταν όταν θα συνέφερε τους δανειστές, και με τη χώρα σμπαραλιασμένη. Όπερ και εγένετο! (Βλ. παρακάτω το γράφημα όπου φαίνεται η ραγδαία πτώση των εισοδημάτων την περίοδο 2012-2015.)

Στις αρχές Ιουλίου του 2015, κατά την ηρωική στιγμή του δημοψηφίσματος, ο πρωθυπουργός βρέθηκε αντιμέτωπος με την απειλή του Grexit σε μια συγκυρία όπου, μεσοπρόθεσμα, η συνθηκολόγηση και το 3ο μνημόνιο ήταν χειρότερη επιλογή από την αποδοχή του Grexit. Μην ξεχνάμε ότι τα capital controls που μας επέβαλε η τρόικα, και τα οποία πάσχισα με νύχια και με δόντια να αποτρέψω τους πεντέμισι μήνες της υπουργικής μου θητείας (βλ. π.χ. στο κεφάλαιο 4 το υποκεφάλαιο «Απορρίπτοντας τα όπλα του εχθρού»), είχαν ήδη βγάλει –στην ουσία– τη χώρα από τη νομισματική ένωση δημιουργώντας, ντε φάκτο, δύο νομίσματα: Τα «χάρτινα», κανονικά, ευρώ και ένα παράλληλο νόμισμα, τα ευρώ που είχαν εγκλωβιστεί στις ελληνικές τράπεζες.

Με το κλείσιμο των τραπεζών, οι Έλληνες έμαθαν το πλαστικό χρήμα, όπως θα μάθαιναν να χειρίζονται το παράλληλο σύστημα πληρωμών που θα μας έδινε, κατ' αρχάς, τη δυνατότητα να παραμείνουμε στο ευρώ για κάποιους μήνες (ώστε να ξανασκεφτεί η κ. Μέρκελ την καταστροφική για την ευρωζώνη επιλογή του Grexit) και, εν τέλει, αν το

Γράφημα 1: Η διακύμανση του τριμηνιαίου ελληνικού εθνικού εισοδήματος σε ευρώ για την περίοδο 2007-2017 – με τη συμπαγή γραμμή να καταδεικνύει τον κινούμενο μέσο όρο (διάρκειας ενός έτους) [στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ, επικαιροποιημένα τον Σεπτέμβριο του 2017]. Οι δύο διακεκομμένες χρονοσειρές αποτελούν εκτιμήσεις (μία ουδέτερη και μία απαισιόδοξη) του μέσου όρου του ΑΕΠ μετά από ένα Grexit τον Ιούλιο του 2015. Οι εκτιμήσεις βασίζονται σε προβολές επί των ελληνικών μακροοικονομικών δεδομένων έξι επεισοδίων σπασίματος σταθερών νομισματικών ισοτιμιών (Βρετανία 1931, 1992, Ιταλία 1992, Μεξικό 1994, Βραζιλία 1999, Αργεντινή, 2002), λαμβανομένης υπ’ όψιν της προϋπάρχουσας εσωτερικής υποτίμησης (ιδίως στην περίπτωση της Ελλάδας). Για περισσότερα βλ. το παράρτημα του προλόγου της ελληνικής έκδοσης.

Βερολίνο επέμενε στο Grexit, θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για νέο νόμισμα. Με αυτά τα δεδομένα, και σε συνδυασμό με τις προβλέψεις του 3ου μνημονίου περί μονιμοποίησης της λιτότητας (έως το 2040), υπερφορολόγησης των αδυνάμων, χυδαίας νέας εκχώρησης του εθνικού πλούτου και της εθνικής κυριαρχίας στους δανειστές και στα λοιπά αρπακτικά και συνεχιζόμενης εις το διηνεκές μετανάστευσης νέων ανθρώπων, το αδιαμφισβήτητο αρνητικό σοκ ενός Grexit θα ήταν προτιμότερο!

Τι θα συνέβαινε στην ελληνική οικονομία στην περίπτωση του Grexit εν μέσω θέρους του 2015; Το παρακάτω Γράφημα 1 παραθέτει δύο εκτιμήσεις της απάντησης (βλ. διακεκομμένες καμπύλες). Η πιο αισιόδοξη εκτίμηση βασίζεται σε απλή προβολή της ιστορικής πορείας του εθνικού εισοδήματος χωρών που βίωσαν το απότομο και βίαιο σπάσιμο σταθερών ισοτιμιών (βλ. Βρετανία 1931, 1992, Ιταλία 1992, Μεξικό 1994, Βραζιλία 1999, Αργεντινή, 2002). Και η πιο απαισιόδοξη εκτίμηση βασίζεται στην υπόθεση ότι, λόγω της ανυπαρξίας εγχώριων χαρτονομισμάτων, η άμεση μείωση του εθνικού μας εισοδήματος θα ήταν η διπλάσια εκείνων των συγκεκριμένων ιστορικών επεισοδίων. [Για την εξήγηση της μεθόδου υπολογισμού, βλ. το παράρτημα του προλόγου της ελληνικής έκδοσης πιο κάτω].

Ακόμα και με βάση το απαισιόδοξο σενάριο διαφαίνεται ότι η ανάκαμψη θα ξεκινούσε την άνοιξη του 2016, ότι έναν χρόνο μετά το σοκ του Grexit θα είχε αποσοβηθεί και, σήμερα πλέον, οι ρυθμοί ανάκαμψης θα ήταν εντυπωσιακοί, θέτοντας την ελληνική οικονομία σε τροχιά που καθιστά τη σημερινή μας κατάσταση αποτελμάτωσης και σταδιακής ερμημοποίησης ακόμα πιο θλιβερή.

Το κόστος της διαπραγμάτευσης

Στην προσπάθεια αμαύρωσης της αντίστασης του ελληνικού λαού εκείνη τη σπουδαία Άνοιξη καταβλήθηκαν φιλότιμες προσπάθειες από την τρόικα εσωτερικού και εξωτερικού να παρουσιαστεί ως αυταπόδεικτο το ψεύδος ότι η Ελληνική Άνοιξη σταμάτησε την ανάπτυξη που είχε αρχίσει το 2014 και κόστισε στην οικονομία έως και 100 δισ. ευρώ. Μια ματιά στο Γράφημα 1 αποκαλύπτει την πραγματικότητα, η οποία αρνείται πεισματικά, όπως και οι ΑΝΙΚΗΤΟΙ ΗΤΤΗΜΕΝΟΙ, να συμμορφωθεί «προς τας υποδείξεις» της τρόικας εσωτερικού και εξωτερικού.

Η εικόνα του συνολικού εισοδήματος της χώρας (του λεγόμενου Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος), εκφρασμένου σε ευρώ, είναι ξεκάθαρη. Η μείωσή του αρχίζει με την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του 2008 και, από τότε, μέχρι και τις αρχές του 2014, επιταχύνεται ραγδαία, με μια συνολική απώλεια της τάξης του 25% και άνω. Από

τα μέσα του 2014 περνάμε από τη ραγδαία πτώση στην αποτελμάτωση: πιο ήπιες μειώσεις του συνολικού εισοδήματος, οι οποίες, όμως, συμπίπτουν με μεγάλες μειώσεις τιμών (αποπληθωρισμός της τάξης του 2% και άνω). Εν συντομία, το 2014 δεν υπήρξε **καμία** ανάκαμψη, πόσο μάλιστα ανάπτυξη. Αυτό που υπήρξε ήταν παγίωση της κρίσης, αποτελμάτωση και παγίδευση της κοινωνίας στην αυτοτροφοδοτούμενη δίνη ενός μη βιώσιμου χρέους – ύφεσης-λιτότητας.

Αντίθετα, λοιπόν, από το αφήγημα της ολιγαρχίας, σύμφωνα με το οποίο ο «ανόητος» λαός ψήφισε Σύριζα τον Γενάρη του 2015 «παρά την ανάκαμψη», η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι ο ελληνικός λαός ψήφισε την κυβέρνησή μας επειδή όχι μόνο δεν υπήρξε **καμία** ανάκαμψη το 2014 αλλά, επιπλέον, δεν μπορούσε άλλο να ανεχτεί τις αποησίες περί Greekcovery, Greek Success Story κτλ., στις οποίες, προσβλητικά, τον εξέθετε ένα καθεστώς υπό πανικό.

Όσο για το «κόστος» της Ελληνικής Άνοιξης, το Γράφημα 1 είναι εξίσου αποκαλυπτικό: Απλώς δεν προέκυψε ποτέ τέτοιο κόστος! Σε όρους συνολικού εισοδήματος, αν μη τι άλλο, από τις αρχές του 2015 παρατηρούμε μια διαρκή σταθεροποίηση. Μήπως όμως το 2015 αυξήθηκε το χρέος; Όχι, δεν αυξήθηκε ούτε το χρέος. Όταν παρέλαβα το Υπουργείο Οικονομικών, το δημόσιο χρέος ήταν στα 317 δισ., ενώ το παρέδωσα, έξι μήνες μετά, στα 307 δισ., δηλαδή επί της ουσίας στο ίδιο, κατά τι χαμηλότερο, μη βιώσιμο επίπεδο. Μήπως το νέο χρέος που μου καταλογίζουν προστέθηκε λίγο αργότερα; Ούτε αυτό στέκει: Από το τέλος του 2014 έως την 1η Απριλίου 2016 το δημόσιο χρέος αυξήθηκε, σύμφωνα με τη Eurostat, μόνο κατά 1,5 δισ.

Τότε, τα 86 και 100 δισ. που μου χρεώνουν οι κ. Στουρνάρας και Ρέγκλινγκ πώς προέκυψαν; Πολύ απλά: Πήραν το μη βιώσιμο μέρος του δημόσιου χρέους, το οποίο έλεγα ότι αν δεν κουρευτεί θα πρέπει να μετακυλιστεί με νέα μη βιώσιμα δάνεια, και αφού βοήθησαν να εμποδιστεί το κούρεμά τους (κάτι που απαιτούσε την απομάκρυνσή μου από το Υπουργείο Οικονομικών και την ήττα της Άνοιξης), εξασφάλισαν όχι μόνο ότι θα μετακυλιστεί με νέα μνημονιακά δάνεια αλλά και θα χρεωθεί σ' εμένα!

Δεν είναι εντυπωσιακό; Το μη βιώσιμο χρέος που εκείνοι συσώ-

ρευσαν πριν από το 2015 αποφάσισαν και διέταξαν να χρεωθεί στην Ελληνική Άνοιξη, στην εξέγερση ενός λαού εναντίον του συγκεκριμένου μη βιώσιμου χρέους! Ο Γιόζεφ Γκέμπελς θα ήταν περήφανος που η τέχνη της θεμελίωσης μιας προπαγάνδας σε γιγαντιαία ψεύδη ζει και βασιλεύει.

Εν κατακλείδι

Το 2015 υπήρχε τρόπος να αποδράσει η χώρα από τη φυλακή του χρέους παραμένοντας παράλληλα στο ευρώ: αν η ηγεσία μας φοβόταν το 3ο μνημόνιο περισσότερο απ' ό,τι φοβόταν το Grexit.

Αν έστω και μια στιγμή, τότε που μου προτάθηκε να συμμετάσχω στην κυβέρνηση Σύριζα, πίστευα ότι η ηγεσία του θα υπέκυπτε στην αυταπάτη ότι η υποταγή στην τρόικα ήταν λιγότερο κακή λύση από το Grexit, δεν υπήρχε πιθανότητα να συμμετάσχω. Το βιβλίο τούτο οφείλεται στην εσωτερική ανάγκη μου να αφηγηθώ τα διεθνούς σημασίας γεγονότα που έφεραν την καθυπόταξη της κυβέρνησής μας στην αυταπάτη ότι η Ελληνική Άνοιξη ήταν καταδικασμένη και πανάκριβη, ενώ το 3ο μνημόνιο μονόδρομος.

1

Εισαγωγή

Η μοναδική νότα χρώματος στο ημίφως του μπαρ ήταν το κεκριμπαρένιο υγρό που τρεμόπαιζε στο ποτήρι του. Καθώς τον πλησίαζα, σήκωσε το βλέμμα του, με χαιρέτησε με ένα νεύμα και ξανάστρεψε την προσοχή του στο ουίσκι του. Αφού χαιρέτησα την Έλενα Παναρίτη, που είχε κανονίσει τη συνάντησή μας, βυθίστηκα στον αναπαυτικό καναπέ, αποκαμωμένος. Αμέσως η φωνή του ήχησε επιβλητική: «Γιάννη», μου είπε, «έκανες μεγάλο λάθος».

Τις ανοιξιάτικες νύχτες μια απαλότητα που είναι αδιανόητη κατά τη διάρκεια της μέρας απλώνεται πάνω από την Ουάσινγκτον. Αφού αποσυρθούν οι πολιτικοί, οι πολιτικάντηδες, οι λομπίστες και οι λογής λογής παρατρεχάμενοι, η ένταση που διαχέουν εξανεμίζεται και τα μπαρ παραδίδονται στους λιγοστούς θαμώνες που δεν έχουν λόγο να σηκωθούν τα χαράματα και στους ακόμη λιγότερους των οποίων οι σκοτούρες ακυρώνουν την ανάγκη για ύπνο. Εκείνο το βράδυ, όπως τις ογδόντα μία νύχτες που είχαν προηγηθεί ή και τις ογδόντα μία που θα ακολουθούσαν, ανήκα στη δεύτερη κατηγορία.

Χρειάστηκαν μόλις δεκαπέντε λεπτά για να διασχίσω, καλυμμένος από το σκοτάδι, την απόσταση που χώριζε το κτίριο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στη 19η από και το μπαρ του ξενοδοχείου όπου θα τον συναντούσα. Δεν είχα φανταστεί ότι ένας σύντομος, μοναχικός πε-

ρίπατος στην αδιάφορη Ουάσινγκτον θα ήταν τόσο αναζωογονητικός. Η προοπτική της συνάντησης ενίσχυε το αίσθημα ανακούφισης: μετά από δεκαπέντε ώρες απέναντι σε ανθρώπους τόσο κοινότοπους και φοβισμένους που δεν τολμούσαν να πουν αυτό που σκέφτονταν, θα συναντούσα μια προσωπικότητα με μεγάλη επιρροή τόσο στην Ουάσινγκτον όσο και παραπέρα. Μια προσωπικότητα στην οποία κανείς δεν μπορούσε να προσάψει ούτε κοινοτοπία ούτε ατολμία.

Η ευεξία μου εξανεμίστηκε απότομα στο άκουσμα της καυστικής πρώτης πρότασής του, που ακούστηκε ακόμη πιο ανησυχητική στο ημίφως και τις σκιές του μπαρ. Παριστάνοντας τον απολύτως ψύχραιμο, τον ρώτησα: «Και ποιο είναι αυτό το λάθος, Λάρρυ;» «Κέρδισες τις εκλογές!» ήταν η ακαριαία απάντησή του.

Το ημερολόγιο έδειχνε 16 Απριλίου 2015, ακριβώς τα μέσα της σύντομης θητείας μου ως υπουργού Οικονομικών. Έξι μήνες νωρίτερα δίδασκα ακόμα στη Σχολή Δημοσίων Υποθέσεων Lyndon B. Johnson του Πανεπιστημίου του Τέξας, ευρισκόμενος σε άδεια από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τον Ιανουάριο του 2015 η ζωή μας άλλαξε ριζικά όταν εκλέχθηκα βουλευτής Β' Αθηνών στη βάση μίας και μοναδικής προεκλογικής υπόσχεσης: θα έκανα ό,τι περνούσε από το χέρι μου για να απελευθερωθεί η Ελλάδα από το καθεστώς της χρεοδουλοπαροικίας που της επέβαλαν οι δανειστές το 2010 με την ενθουσιώδη υποστήριξη της εγχώριας ολιγαρχίας και την εξοντωτική λιτότητα που πάντα ακολουθεί τη δανειοδότηση υπερχρεωμένων χωρών. Η υπόσχεση εκείνη ήταν που με είχε φέρει στην Ουάσινγκτον και, εν τέλει, στο συγκεκριμένο μπαρ.

Χαμογέλασα με το φλεγματικό του αστείο προσπαθώντας παράλληλα να κρύψω την ανησυχία μου. Το πρώτο για το οποίο αναρωτήθηκα ήταν αν έτσι σκόπευε να ενισχύει το ηθικό μου ενάντια στις στρατιές σιδηρόφρακτων δανειστών. Η μόνη σκέψη που με καθησύχαζε ήταν ότι ο εβδομηκοστός πρώτος υπουργός Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών και εικοστός έβδομος πρόεδρος του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ δε φημίζεται για τους απαλούς του τρόπους.

Αποφασισμένος να καθυστερήσω λίγο ακόμη τη σοβαρή συζήτηση που θα ακολουθούσε, έκανα νόημα στον μπάρμαν να φέρει ένα ουίσκι

και για μένα, καθώς έλεγα στον συνομιλητή μου: «Πριν μου εξηγήσεις το λάθος μου, Λάρρυ, επίτρεψέ μου να σου πω πόσο βοήθησαν τα μηνύματα στήριξης και οι συμβουλές σου τις περασμένες εβδομάδες. Σου είμαι αληθινά ευγνώμων. Ακόμη περισσότερο αν σκεφτείς πως σε αποκαλούσα Πρίγκιπα του Σκότους για χρόνια». Ατάραχος, ο Λάρρυ Σάμμερς απάντησε: «Τουλάχιστον με αποκαλούσες Πρίγκιπα. Με έχουν πει και χειρότερα πράγματα».

Στο επόμενο δίωρο η συζήτηση σοβάρεψε. Μιλήσαμε για τεχνικά θέματα: ανταλλαγές χρέους, φορολογική πολιτική, μεταρρυθμίσεις, «κακές» τράπεζες. Ως προς το πολιτικό σκέλος, με προειδοποίησε πως έχανα τον πόλεμο της προπαγάνδας και πως οι «Ευρωπαίοι», όπως αποκαλούσε τα ευρωπαϊκά κέντρα εξουσίας, με περίμεναν στη γωνία. Πίστευε, και ήμουν σύμφωνος σ' αυτό, πως οποιοδήποτε Νιου Ντιλ για την ταλαίπωρη χώρα μας θα έπρεπε να παρουσιαστεί από την καγκελάριο της Γερμανίας στους ψηφοφόρους της ως *δική της* ιδέα, ως *προσωπικό της* κληροδότημα στην Ευρώπη.

Η συζήτηση προχωρούσε καλύτερα απ' ό,τι ήλπιζα, με γενική σύγκλιση των δυο μας στα σημαντικά θέματα. Η εξασφάλιση της στήριξης του περίφημου Λάρρυ Σάμμερς δεν ήταν και αμελητέο επίτευγμα, δεδομένης της σύγκρουσής μας με πανίσχυρους θεσμούς, κυβερνήσεις και γιγαντιαία συγκροτήματα ΜΜΕ που ζητούσαν τη συνθηκολόγηση της κυβέρνησης και, βέβαια, την κεφαλήν μου επί πίνακι. Στο τέλος, αφού συμφωνήσαμε στα επόμενα βήματά μας, και λίγο προτού ο συνδυασμός της κόπωσης και του κεχριμπαρένιου υγρού κάνουν τον Σάμμερς να αποχωρήσει, με κοίταξε με έντονο βλέμμα και μου έκανε μια ερώτηση τόσο καλά προβαρισμένη που ήμουν σίγουρος πως την είχε ξαναχρησιμοποιήσει για να τεστάρει και άλλους πριν από μένα. «Υπάρχουν δύο κατηγορίες πολιτικών», μου είπε πριν εξηγηθεί πλήρως:

«Εκείνοι που είναι ενσωματωμένοι στα δίκτυα εξουσίας (οι insiders, όπως τους αποκάλεσε αγγλιστί) και οι άλλοι που βρίσκονται απέξω (οι outsiders). Οι εκτός δικτύου εκφράζονται ελεύθερα και δε διαπραγματεύονται το δικαίωμά τους να εκφέρουν την αλήθεια όπως εκείνοι την καταλαβαίνουν. Το τίμημα της ελευθερίας τους είναι ο

αποκλεισμός τους από τους εντός των τειχών, εκείνους δηλαδή που παίρνουν τις σημαντικές αποφάσεις. Αντίθετα, οι ενσωματωμένοι στα δίκτυα εξουσίας, οι insiders, υπηρετούν πιστά έναν απαράβατο κανόνα: **ποτέ** δε στρέφονται εναντίον ενός άλλου insider, κάποιου άλλου εντεταγμένου στο ίδιο δίκτυο εξουσίας. Και ποτέ δε μαρτυρούν στους "απέξω" τι λέγεται ή τι γίνεται εντός των τειχών, εντός του δικτύου εξουσίας. Η ανταμοιβή τους; Πρόσβαση σε κάποιες εμπιστευτικές πληροφορίες και περιορισμένη δυνατότητα, χωρίς βέβαια καμία εγγύηση, να επηρεάσουν ισχυρούς ανθρώπους και γεγονότα».

Με αυτά τα λόγια ο Σάμμερς έφτασε στην ερώτησή του. «Λοιπόν, Γιάνη, εσύ σε ποια από τις δύο κατηγορίες ανήκεις;»

Το ένστικτό μου με ωθούσε να του απαντήσω μονολεκτικά. Αντ' αυτού, είπα περισσότερα. «Ως χαρακτήρας ανήκω από τη φύση μου στους εκτός», του απάντησα. «Όμως», πρόσθεσα βιαστικά, «είμαι διατεθειμένος να πνίξω τον χαρακτήρα μου αν αυτό θα συνέβαλλε σε κάποιο Νιου Ντιλ για την Ελλάδα. Μην έχεις καμία αμφιβολία γι' αυτό, Λάρρυ. Θα φερθώ σαν εκ φύσεως "ενσωματωμένος" όσο χρειαστεί για να τεθεί μια βιώσιμη συμφωνία στο τραπέζι· για την Ελλάδα, για την Ευρώπη ολόκληρη. Όμως, αν οι εντός των τειχών, οι insiders, αποδειχθούν απρόθυμοι να συζητήσουν την απόδρασή μας από τη φυλακή χρέους στην οποία έχει εγκλειστεί η Ελλάδα, δε θα διστάσω να τα αποκαλύψω όλα βγαίνοντας πάλι στο φυσικό μου περιβάλλον, *εκτός των τειχών*».

«Καλώς», ανταπάντησε, μετά από μικρή καθυστέρηση. Σηκωθήκαμε για να φύγουμε. Περνώντας μπροστά από τη ρεσεψιόν συνειδητοποίησα πως οι ουρανοί είχαν ανοίξει όση ώρα συζητούσαμε. Με την Έλενα τον συνοδέψαμε σ' ένα από τα ταξί που ευτυχώς περίμεναν έξω από το ξενοδοχείο, με τη βροχή να με κάνει μούσκεμα μέχρι το κόκαλο σε δευτερόλεπτα. Όταν το ταξί του απομακρύνθηκε, αποχαιρέτησα την Έλενα και βρήκα την ευκαιρία να κάνω πραγματικότητα ένα όνειρο που με κρατούσε όρθιο όσο διαρκούσαν οι ατελείωτες συναντήσεις των προηγούμενων ημερών και εβδομάδων: να περπατήσω μόνος, απαρτήρητος, στη βροχή.

Καθώς περπατούσα μόνος μέσα από τοίχους καταρρακτώδους βροχής που έκαναν την Ουάσινγκτον να μοιάζει υδάτινη, η σκέψη μου γύριναγε ξανά και ξανά στη συνάντησή μας. Ο Σάμμερς ήταν ένας εξαιρετικός, αν και επισφαλής, σύμμαχος. Απεχθανόταν το αριστερό προφίλ της κυβέρνησής μας αλλά κατανοούσε πως η ήττα μας δεν ήταν προς το συμφέρον της Αμερικής. Γνώριζε πως η ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική δεν ήταν μόνο αποτρόπαια για την Ελλάδα αλλά αποδομητική για όλη την Ευρώπη και, κατ' επέκτασιν, επικίνδυνη για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Και ήξερε πως η Ελλάδα δεν ήταν παρά το εργαστήριο στο οποίο δοκιμάζονταν και αναπτύσσονταν αυτές οι πολιτικές προτού εφαρμοστούν και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο ο Σάμμερς έτεινε χείρα βοήθειας.

Μιλούσαμε την ίδια οικονομική γλώσσα, παρά τις διαφορετικές πολιτικές ιδεολογίες μας, και δε δυσκολευτήκαμε να συμφωνήσουμε γρήγορα στο ποιοι έπρεπε να είναι οι στόχοι μας και η τακτική μας. Παρ' όλα αυτά, η απάντησή μου τον είχε προφανώς ενοχλήσει, αν και το έκρυψε επιμελώς. Θα είχε μπει πιο ήσυχος στο ταξί του, σκέφτηκα, αν είχα δείξει πραγματικό ενδιαφέρον να ενσωματωθώ στα δίκτυα εξουσίας για δική μου πάρτη, κι όχι απλώς ως τακτική για να αποδράσουμε ως χώρα από τον βραχνά της χρεοκοπίας. Όπως επιβεβαιώνει η έκδοση του βιβλίου αυτού, αν του έλεγα κάτι τέτοιο, θα ήταν ψέμα...

Στο δωμάτιο του ξενοδοχείου μου, όσο στέγνωνα, με δύο ώρες να απομένουν μέχρι να με ξανακαλέσει το ξυπνητήρι στο μέτωπο, με πλημμύρισε μεγάλη ανασφάλεια: Πώς θα είχαν απαντήσει, βαθιά μέσα τους, οι σύντροφοί μου, η στενή ηγετική μας ομάδα, στην ερώτηση του Σάμμερς; Εκείνο το βράδυ ήθελα να πιστεύω πως θα απαντούσαν όπως κι εγώ. Σε λιγότερο από δύο εβδομάδες εκείνη η πίστη θα κλονιζόταν.

Απόλυτα μαύρα κουτιά

Ο Γιώργος Χατζής εξαφανίστηκε στις 29 Αυγούστου 2012. Στη Σιάτιστα, όπου ζούσε, τον είδαν για τελευταία φορά στο ΙΚΑ όταν του ανακοίνωσαν πως το μηνιαίο επίδομα αναπηρίας των διακοσίων ογδόντα ευρώ είχε διακοπεί. Αυτόπτες μάρτυρες δήλωσαν πως δεν παραπονέθηκε

καθόλου. «Φαινόταν σοκαρισμένος και έμεινε σιωπηλός», ανέφερε κάποιος. Λίγο αργότερα κάλεσε τη γυναίκα του από το κινητό του για τελευταία φορά. Δεν ήταν κανείς σπίτι, έτσι άφησε μήνυμα: «Νιώθω άχρηστος. Δεν έχω τίποτα να σας προσφέρω. Να προσέχεις τα παιδιά». Το κορμί του βρέθηκε λίγες μέρες αργότερα σε δασική περιοχή, απαγχονισμένο κοντά σε γκρεμό, το κινητό του αφημένο στο χώμα λίγο παραπέρα.

Το κύμα αυτοκτονιών που προκάλεσε το ελληνικό 1929 είχε τραβήξει το ενδιαφέρον του διεθνούς Τύπου λίγους μήνες νωρίτερα, όταν ο Δημήτρης Χριστούλας, 77χρονος συνταξιούχος φαρμακοποιός, αυτοπυροβολήθηκε κάτω από δέντρο στην Πλατεία Συντάγματος, αφήνοντας δίπλα του πολιτικό μανιφέστο-κατηγορώ εναντίον του νέου καθεστώτος κατοχής που χρησιμοποιούσε τη «λιτότητα» ως μέσο καταστολής. Υπό κανονικές συνθήκες ο σιωπηλός, αξιοπρεπής θρήνος των οικείων του Χριστούλα, του Χατζή και ανώνυμων άλλων θα βύθιζε σε ένοχη σιωπή ακόμη και τον πιο σκληρό δικαστικό κλητήρα – μόνο που στο Μνημονιστάν (Bailoutistan αγγλιστί), το σατιρικό παρατσούκλι με το οποίο αποκαλούσα τη μετά το 2010 Ελλάδα, οι εθνικοί κλητήρες μας απέφευγαν κάθε επαφή με τα θύματά τους, μετακινούνταν με αυτοκινητοπομπές υπό τη συνοδεία αστυνομικών αυτοκινήτων και μοτοσικλετών, οχυρώνονταν σε πολυτελή ξενοδοχεία και, εάν ποτέ ένωθαν πως λιγοψυχούν, αναθάρρρευαν με φαιδρές στατιστικές προβλέψεις οικονομικής ανάκαμψης.

Την ίδια χρονιά, το 2012, τρία μακρά χρόνια πριν από τη μίνι διάλεξη που μου έκανε ο Σάμμερς περί των εντός και των εκτός του συστήματος, των insiders και των outsiders, η Δανάη Στράτου, το έτερον (και μακράν το καλύτερό) μου ήμισυ, παρουσίασε σε αθηναϊκή γκαλερί την εικαστική εγκατάσταση με τίτλο «Ωρα να ανοίξουμε τα μαύρα κουτιά!» Το έργο αποτελούσαν εκατό μεταλλικά μαύρα κουτιά τοποθετημένα στο πάτωμα γεωμετρικά. Το καθένα περιείκλειε μία μόνο λέξη που είχε επιλεγεί ανάμεσα στις χιλιάδες λέξεις που είχαν στείλει οι Αθηναίοι μέσω των σόσιαλ μίντια, ως απάντηση στο εξής ερώτημα της Δανάης: «Με μία λέξη, τι φοβάστε περισσότερο ή ποιο είναι το ένα πράγμα που θέλετε να διαφυλάξετε;»

Η ιδέα της ήταν να εγκλείσει τις μονολεκτικές απαντήσεις στα μαύρα κουτιά, τα οποία, σε αντίθεση με τα μαύρα κουτιά ενός αεροσκάφους, θα ανοίγονταν προτού να είναι αργά – κάτι ως συναγερμός που στόχευε να αποτρέψει το «ατύχημα». Κάποιοι θα φαντάζονταν ότι οι Αθηναίοι θα απαντούσαν πως θέλουν να διαφυλάξουν τη δουλειά τους, τις αποταμιεύσεις τους, την ασφάλειά τους. Όχι. Η συνηθέστερη απάντηση με την οποία ανταποκρίθηκε ο κόσμος στο ερώτημα της Δανάης ήταν η λέξη «αξιοπρέπεια». Την αξιοπρέπειά τους απάντησαν πως πάσχιζαν να διαφυλάξουν. Αυτήν φοβόντουσαν περισσότερο πως θα χάσουν. Δεν είναι τυχαίο ότι η Κρήτη κατέγραψε τον μεγαλύτερο αριθμό αυτοκτονιών μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Όταν βαθαίνει μια ύφεση, και τα «σταφύλια της οργής» βαραίνουν, έτοιμα για τον τρύγο της απελπισίας (όπως έγραφε ο Στάινμπεκ για την περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης στον Μεσοπόλεμο), η απώλεια της αξιοπρέπειας είναι εκείνη που φέρνει τη μεγαλύτερη απόγνωση.

Στην εισαγωγή που έγραψα τότε στον κατάλογο της έκθεσης των μαύρων κουτιών της Δανάης έκανα τον παραλληλισμό με ένα άλλο είδος μαύρου κουτιού. Θύμισα ότι, στον χώρο της τεχνολογίας, το μαύρο κουτί είναι ένα μηχάνημα ή σύστημα του οποίου η εσωτερική λειτουργία μάς είναι αδιαφανής. Μπορεί να μην καταλαβαίνουμε πώς λειτουργεί αλλά παρατηρούμε, και χρησιμοποιούμε, την ικανότητά του να μετατρέπει εισροές σε εκροές, δηλαδή αποτελέσματα. Για παράδειγμα, ένα κινητό τηλέφωνο μετατρέπει με αξιοπιστία τις κινήσεις των δαχτύλων μας σ' ένα τηλεφώνημα, στην άφιξη ενός ταξί, στο άκουσμα κάποιου τραγουδιού. Όμως, για όσους δεν καταλαβαίνουμε από ηλεκτρονικά κυκλώματα και λογισμικό, η εσωτερική λειτουργία του κινητού μας παραμένει μυστηριώδης.

Αντίθετα με το κινητό τηλέφωνο, το οποίο τουλάχιστον κάποιοι επαΐοντες ηλεκτρονικοί μηχανικοί κατανοούν, υπάρχουν και μαύρα κουτιά που παραμένουν «μαύρα» για όλους, υπό την έννοια ότι κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να καταλάβει πώς λειτουργούν. Υπό μια έννοια ίσως το πιο «μαύρο» από **όλα** τα κουτιά είναι ο νους των συνανθρώπων μας: κανείς μας δεν μπορεί να ξέρει ακριβώς τι συμβαίνει στο μυαλό των άλλων. Πέραν τούτου υπάρχουν και αυτά που αποκαλώ

απόλυτα μαύρα κουτιά: εκείνα που δημιουργούμε ως ανθρωπότητα, ως κοινωνία, στο πλαίσιο συστημάτων εξουσίας με μέγεθος και σημασία τόσο μεγάλη ώστε ακόμη και εκείνοι που τα δημιούργησαν, και που υποτίθεται ότι τα ελέγχουν, αδυνατούν να κατανοήσουν την εσωτερική τους λειτουργία.

Τα χρηματοοικονομικά παράγωγα (derivatives) που παράγουν οι τραπεζίτες στη Γουόλ Στριτ και στο Σίτυ του Λονδίνου είναι ένα καλό παράδειγμα. Ούτε οι ίδιοι οι αρχιτέκτονές τους, οι λεγόμενοι και χρηματοοικονομικοί μηχανικοί (financial engineers) που τα δημιουργούν, δεν κατανοούν τη διαδικασία προσδιορισμού της αξίας τους και, ακόμα χειρότερα, τις επιπτώσεις τους στην αγορά χρήματος. Άλλο παράδειγμα είναι οι ίδιες οι διεθνείς τράπεζες που χτίζουν αυτοκρατορίες πάνω σε τέτοια χρηματοοικονομικά μαύρα κουτιά: καταλήγουν κι οι ίδιες ως απόλυτα μαύρα κουτιά, στον βαθμό που ούτε οι διευθύνοντες σύμβουλοί τους αντιλαμβάνονται πώς λειτουργούν. Και, φυσικά, οι κυβερνήσεις και οι υπερεθνικοί θεσμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, των οποίων οι υποτιθέμενοι ηγέτες, πολιτικοί ή γραφειοκράτες, ελάχιστα κατανοούν όσον αφορά τους θεσμούς που υποτίθεται ότι διοικούν. Στον βαθμό που οι θεσμοί αυτοί μετατρέπουν εισροές (π.χ. χρήμα, χρέος, φόρους, ψήφους) σε εκροές-αποτελέσματα (π.χ. κέρδος, πιο περίπλοκες μορφές χρέους, μείωση των βοηθημάτων κοινωνικής πρόνοιας, πολιτικές δημόσιας υγείας και παιδείας), και αυτοί οι θεσμοί μαύρα κουτιά είναι. Η διαφορά ανάμεσα σε τέτοιου είδους απόλυτα μαύρα κουτιά και το ταπεινό μας κινητό –ή τους συνανθρώπους μας, των οποίων τη σκέψη ποτέ δεν μπορούμε να αφουγκραστούμε πλήρως– είναι ότι η λειτουργία τους διαμορφώνει το μέλλον και το παρόν όλων μας, της κοινωνίας συνολικά.

Συνοπτικά, εκείνο που διαφοροποιεί πραγματικά τα απόλυτα μαύρα κουτιά από άλλα μαύρα κουτιά αποτυπώνεται σε δύο λέξεις: εξουσιαστική ισχύς. Δεν πρόκειται για το είδος ισχύος που συνδέεται με τον ηλεκτρισμό ή τη λυσσασμένη δύναμη του ωκεανού, αλλά για μια άλλη, πιο λεπτή, πιο σκοτεινή ισχύ: την ισχύ που κατέχουν οι εντός των τειχών, οι insiders του Λάρρυ Σάμμερς, οι ενσωματωμένοι στα δίκτυα εξουσίας – την ισχύ να προσδιορίζουν την ημερήσια διάταξη του τι συζητείται

και τι όχι, να ελέγχουν τη ροή των πληροφοριών, να εντάσσουν κατά το δοκούν άτομα στο δίκτυο.

Τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά το τέλος της υπουργικής μου θητείας ο κόσμος με ρωτούσε συνεχώς: «Τι θέλει τελικά το ΔΝΤ από την Ελλάδα; Το Βερολίνο; Γιατί αντιστέκεται στην ελάφρυνση του χρέους μας; Υπάρχει κρυφή ατζέντα; Εντάσσεται η άρνησή τους στην προσπάθεια λεηλάτησης των υποδομών της χώρας, των αεροδρομίων, των ακτών, της ΔΕΗ κτλ.;> Μακάρι να ήταν τα πράγματα τόσο απλά.

Όταν ξεσπά μια καταστροφική κρίση, είναι δελεαστικό να την καταλογίσεις σε κάποια συνωμοσία των ισχυρών. Στο μυαλό έρχονται εικόνες πανούργων ανδρών (και μίας ή δύο γυναικών) που συναντιούνται κεκλεισμένων των θυρών σε σκοτεινά, γεμάτα καπνό και ραδιουργία δωμάτια, καταστρώνοντας σχέδια εις βάρος των αδυνάμων και του κοινού συμφέροντος. Όλα αυτά είναι, φυσικά, μια φαντασίωση. Αν πρέπει να αποδώσουμε τη δραματική κατάρρευση της χώρας μας και την απαξίωση της Ευρώπης σε κάποια συνωμοσία, τότε πρόκειται για συνωμοσία όπου οι συνωμότες δε γνωρίζουν καν πως αποτελούν μέρος της! Αυτό που σε πολλούς φαντάζει συνωμοσία των ισχυρών είναι απλώς το αποτέλεσμα δυσλειτουργίας ενός δικτύου απόλυτων μαύρων κουτιών. Το γεγονός ότι στο πλαίσιο αυτής της λειτουργίας μεγάλα συμφέροντα βρίσκουν την ευκαιρία να επωφεληθούν είναι άλλη ιστορία...

Το κλειδί για να κατανοήσουμε την πεμπτουσία των δικτύων εξουσίας, των απόλυτων μαύρων κουτιών, είναι ο αποκλεισμός και η αδιαφάνεια. Θυμηθείτε πως, πριν από την κατάρρευση των τραπεζών το 2008, το μότο της Γουόλ Στριτ και του Σίτυ του Λονδίνου ήταν το θρυλικό νεοφιλελεύθερο σύνθημα: «Η απληστία είναι καλή καγαθή!» (Greed is Good!). Ακόμα και τότε, πριν σκάσουν οι φούσκες, πολλά, κατά βάσιν έντιμα, στελέχη τραπεζών κόντευαν να τρελαθούν από την αγωνία τους με αυτά που έβλεπαν και έκαναν. Αλλά, με το που αποκτούσαν αποδείξεις ή πληροφορίες που προμήνυαν τις τρομακτικές εξελίξεις, βρίσκονταν αντιμέτωποι με το δίλημμα του Σάμμερς: Να τις διοχετεύσουν προς τα έξω και να βρεθούν εκτός των τειχών; Ή να κρατήσουν το στόμα τους κλειστό και να παραμείνουν συνένοχοι ενός εγκλήματος κατά της λογικής το οποίο θα έφερνε μεγάλα δεινά;